

STIMULERINGSPROJECT FRIESE RASSEN EN GEWASSEN ONDERWEG

Deze Oer had u in december van het afgelopen jaar moeten ontvangen. Omdat er begin januari meer duidelijkheid over de toekenning van het door ons Platform ingediende 'Stimuleringsproject Friese Rassen en Gewassen' zou zijn, hebben we de verschijning even uitgesteld. Nu het provinciebestuur door de coronatoestanden er nog meer tijd voor nodig heeft een beslissing over de cofinanciering te nemen, wachten we niet langer. Om die financiering rond te krijgen, hebben we het project tot twee jaar teruggebracht. Het ziet er naar uit dat het nu wat dat betreft gaat lukken.

Het project komt er op neer dat geprobeerd wordt met behulp van voorlichting, het bijdragen aan het ontwikkelen van verdienmodellen en een verdeelcentrum voor onder meer de horeca onze rassen en gewassen

ingang te doen vinden bij de natuurinclusieve landbouw, c.q. kringlooplandbouw in Noordoost-Fryslân. De kenniskringen die Fjildlab Fryslân met het oog hierop in het gebied organiseert, Living Lab Fryslân' en de boeren die lid zijn van de gebiedscollectieven 'De Noardlike Fryske Wâlden' en de 'Waadrâne' worden voorlicht over het toepassen van de rassen en gewassen in hun bedrijfsvoering. De Streekboer en de Friese Voedselbeweging worden er ook bij betrokken. Een zestal partners heeft zich bereid verklaard praktisch en inhoudelijk hun inbreng te willen hebben. Er wordt een projectleid(st)er aangesteld om de geplande activiteiten te begeleiden.

Als het project doorgaat zetten we een stevige stap bij het toepassen van (delen van) onze collecties.

BEELD VAN FRIESE STABIJ IN STUKKEN GEZAAGD

Sinds september 1988 stonden in het Rengerspark in Leeuwarden bronzen afbeeldingen van twee unieke Stabij- en Wetterhounen. De beeldengroep werd destijds aangeboden aan de gemeente Leeuwarden ter gelegenheid van het 40-jarig bestaan van de landelijke Vereniging van de Friese honden. De afbeeldingen werden gemaakt door Gerda Bosch. Beide beelden kosten destijds 25.000 gulden.

Eind november stonden er nog vier afgezaagde voetjes van de Stabijhoun op de sokkel van het beeld. Waarschijnlijk zijn de bronsdieven in hun werkzaamheden gestoord, waardoor de Wetterhoun gespaard bleef. Het beeld werd in stukken gezaagd en door een bekende van de politie voor een paar euro aan een ijzerboer verkocht.

Mogelijk volgt er een crowdfundingactie om er voor te zorgen dat de beeldengroep weer compleet wordt.

PERIODIEKEN

In de **fryske hounen** het bericht dat er gestreefd wordt naar het samengaan van de landelijke vereniging voor stabij- en wetterhounen (NVSW) en 'Onze Stabijhoun'. Beide verenigingen hebben nagenoeg hetzelfde fokreglement en streven dezelfde doelen na. Wel zijn er nog een aantal knelpunten, zoals ook bij het eventueel samengaan van de NVSW met de 'Wetterhounvereniging Nederland' (DWWN).

De **Zwartbles** biedt plek aan een foto van een gans die een Zwartbleschaap nooit verder verlaat dan anderhalve meter.

Na een tijd van gedwongen 'scheiding' door verweiding of lammertijd, wordt de ooi door de gans herkend uit een dertigtal schapen en wordt de gezelligheid weer opgezocht.

Maar goed dat het aanhouden van de anderhalve meter niet van toepassing is op schapen en ganzen.

De landgeit leeft op facebook staat te lezen in **De Nederlandse Landgeit**. De pagina wordt gevolgd door 245 mensen. Dan is er nog een pagina 'De Nederlandse landgeit'. Deze heeft 500 leden. Hierop wordt flink gepost, gediscussieerd, foto's gedeeld en meer. Onderwerpen zijn onder meer: afrastering, oormerken, virusvrije geiten en bomen in de wei. Een app om geiten voor natuurbegrazing beter te benutten, wordt veel gebruikt.

Nummer 76 van **It Ark**, het verenigingsblad van de Friese Vereniging voor landbouwhistorie, is vrijwel geheel gewijd aan het wel en wee van het gemengd bedrijf van de familie Oosterbaan aan de Oudebildtdijk. Er wordt een beeld gegeven van de veranderingen die er vanaf het einde van de Tweede Wereldoorlog tot en met het jaar

1976 hebben plaatsgevonden.

Uit de beschrijving blijkt dat Friese rassen en gewassen daarbij nauwelijks een rol hebben gespeeld.

In de **Nieuwsbrief** van de Friese Hoenderclub het bericht dat er bij 'De Naturij' in Drachten een fokcentrum voor de Friese krielen is ingericht. De Foktechnische Commissie van de Hoenderclub waakt over de kwaliteit van de dieren. Daardoor krijgen de afnemers van broedeieren, eieren van fokzuivere dieren. Het nieuwe fokcentrum vervangt het centrum bij 'It Griene Nêst' in Sumar dat door de huidige eigenaars werd opgeheven.

De **Stamboeker**, het ledenblad van het 'Fries Hollands Stamboek' biedt een uitgebreide beschrijving van het aantal Friese Roodbonten dat in 2020 uitgroeide tot 778 koeien, het hoogste aantal sinds 1997, toen er nog slechts 17 geregistreerde raszuivere dieren over waren. In de jaren zeventig van de vorige eeuw waren er vele duizenden. Het bestuur ziet ook in het buitenland een toenemende aandacht voor het sperma van dit ras. Het is uiterst geschikt voor bedrijven waar alleen met gras gevoerd wordt. Het ras heeft een fijn karakter dat past bij hobby- en zorgboerderijen. Volgens Durk Durksz, de voorzitter van de stichting, lijkt het een trend te worden om Friese Rode stieren te gebruiken op Holsteinbedrijven.

In de **zwartbles-info**, een uitgave van de zwartbles-fokkersgroep, een bericht over een Whatsapp waarmee maatjes nieuwe leden op weg kunnen helpen. Alle leden en donateurs van de fokkersgroep kunnen zich aanmelden voor deze groep. In het blad van de fokkersgroep wordt veel aandacht besteed aan de introductie van nieuwe leden.

KOKEN MET FRIESE EN MET FRYSLAN VERWANTE RASSEN EN GEWASSEN

In 1938 verschijnt *'De Fryske Petiele en wat der op en yn leit'*. De bekende schrijfster Simke Kloosterman presenteert hierin oude beproefde Friese recepten, zoals 'potstro' en 'resytsje brij'. Anne van Lieshout verdiepte zich in het in 2017 verschenen *'Een Friesche eet-geschiedenis'* in nog oudere recepten. Het eerste gaat over pannenkoeken van de Hemmingastate in Beetsterzwaag uit 1685. Het laatste door haar beschreven recept heet 'Gelée à l'ananas bij de familie Heemstra-Engelken, wonend in Fogelsanghstate te Veenklooster. Het stamt uit 1887.

Bij al deze recepten wordt geen verbinding gelegd met de Friese en met Fryslân verwante rassen en gewassen. In een bewerking van het door Kloosterman geschreven *'De Nije Petiele'* besteedt Wieke de Haan indirect aandacht aan oude recepten waarbij een relatie met het toepassen van de Friese rassen en gewassen mogelijk zou zijn. Dat laatste is zeker het geval met wat Harrie Ernst en Carolien Verhoeven oplepelen in *'Kostelijk Fryslân'*. Recepten waarbij schapevlees, kaas, rogge, aardappel, peen, tarwe boekweit en woudboontjes worden gebruikt komen daarvoor in aanmerking. In 2009 plaatst *'Streekmerk Wâldpyk'* een oproep op internet en op posters om recepten op te zenden die men (eerder) gewend was om ze te gebruiken. Het resultaat is een bonte verscheidenheid van recepten waarbij onderdelen uit de door het Werkverband Friese Rassen in stand gehouden gewassen toegepast worden. Ze gaan onder meer over het gebruik van de Kollumer Pronkboon, de Friese Gele Woudboon. De Wichter en het aardappelras Woudgeeltje. Mensen uit de toenmalige 'Werkgroep Gastronomie' van het Werkverband gingen ermee aan de slag.

In het aan Fryslân gewijde kookboek van Reitse Spanninga *'Lekker ite mei Reitse'* worden verbanden gelegd met het verwerken van vlees van de Friese Roodbonte, hutspot met (Friese) aardappelen, uien en wortelen, diverse (Friese)soepen, truffels van (Friese) kaas, roggebrood en kalverragout, kaas van (Friese) schapen en lamsbout van de (Friese) schaperassen. Dat wat tussen haakjes is gezet maakt duidelijk dat Spanninga en er niet bij voorbaat van uitgaat dat de Friese rassen en gewassen worden ingezet.

Dit geldt eveneens voor *'Friese Liefde'* van Ytje Hoekstra

en Miriam Velter. In de Inleiding staat dat Friese ingrediënten de basis voor alle gerechten in het kookboek vormen, dat betekent waarschijnlijk niet meer dan dat ze van buiten komend in de provincie geteeld zijn.

Hoewel Age de Graaf en Arend Dijkstra van *'Vinoteca Casale'* in Rypstjerk vooral de Italiaanse keuken proberen waar te maken, verbinden ze hun producten ook met de Friese rassen en gewassen. Met dit uitgangsmateriaal is een paar keer een kookworkshop gehouden. Eén van hun beproefde recepten: Salade van de Fryske beane: succade met vlees van de Fries-Hollandse Zwartbonte met eigen jus en Westra's Lange Herfstwortel; ijs, bavaois en coulis met wichtergelei.

Geesje van Burum en Pat Zijlstra, betrokken bij eetgalerie 'De Zandloper' in Eastermar, verwerken ook onderdelen uit de collectie van het Werkverband. Zijlstra heeft enkele keren leiding gegeven aan smaakproeven met die rassen en gewassen.

Een drietal Friese aardappelrassen is opgenomen in de door Slow Food beheerde 'Ark van de Smaak'. Dat zijn het Berlikumer Geeltje, de in Stiens door H.J. Brandsma geteelde Rode Eersteling en de eertijds door prof. dr.ir.Dorst op de proeftuin van de Friese Mij in Engelum ontwikkelde Nederlander. Er is verder nog niets mee gebeurd.

FRIESE SCHAPERASSEN IN HET BUITENLAND

De beide Friese schaperassen worden ook in het buitenland aangetroffen.

Zo lopen er Zwartblessen rond in België en Denemarken. Engeland telt meer schapen van dit ras dan in Nederland. In Schotland is een fokkerij waar zo'n 200 Friese Melkschapen worden gehouden.

De Friese Melkschapen in Schotland

IERLAND HERBERGT FRIESE ZWARTBONTEN

In Ierland lopen zuivere Fries-Hollandse Zwartbonten. De populatie heeft het ook hier de laatste twintig jaar niet makkelijk gehad. Er zijn nog ongeveer drieduizend zuivere dieren (>87.5%).

Het Ierse stamboek maakt geen onderscheid tussen Fries-Hollands en Holstein-Friesian. Alle koeien met meer dan 87,5 Friesian worden volgens de Europese verordening als pure Friesians beschouwd. Op die manier is er een bredere genenpoel om uit te kiezen.

*Firoda HWT Twink 2, dochter van Holwerda Torello.
Grootmoeder van Firoda Martell 10*

FRIESE ZILVERPELLEN IN ESTLAND

Het bestand Friese Zilverpellen (Fries: Wytweiten) in Estland neemt volgens een door ene Jeroen in de Nieuwsbrief van de Friese hoenderclub afgedrukte mail gestaag toe. Vanaf 2016 zijn er tot nu toe 359 kuikens geboren. De helft daarvan was uiteraard haan. Behalve bij Jeroen zijn er Zilverpellen bij zes andere liefhebbers. Eén daarvan is een ecologische boer. Hij heeft nu vijftig Zilverpellen, maar wil er honderd voor eierenproductie. Naast de door de Jeroen gesignaleerde 359 exemplaren zijn er denkt hij dit jaar nog zo'n 140 kuikens in Estland geboren.

De Estlandse hoendervereniging nodigde uit om in afgelopen september een kip en een haan naar een tentoonstelling te sturen. Door de coronapandemie is dat dit jaar mislukt.

Zilverpellen in Estland

In Ierland wordt de Friesian vooral gewaardeerd vanwege de probleemloze manier van produceren en de hoge gehalten. Toch zijn veel veehouders overgestapt op een kruising van Holstein-Friesian en Fries-Hollands. Dat levert een hogere 'Economic Breeding Index' op, in vakbladen wordt daar erg op gehamerd. De veehouders met "zuivere" Friesians zijn altijd op zoek naar verbeteringen. Men wil graag hoogtemaat toevoegen en de melkgift vermeerderen. De bloedlijnen van Nederlandse FH-runderen hebben in Ierland veel invloed gehad. De stieren van dit ras dragen bij aan in Ierland gebruikt sperma.

OERFRYSKE WHISKY

Jelle Sixma, blauwe bessenkweker en Pat Zijlstra, bestuurslid van het Werkverband Friese Rassen, richtten in Suameer een distilleerderij op. Sinds 2011 maken ze onder de naam 'De Tút van Eastermar' diverse likeuren, in 2016 aangevuld met een Boerenbitter. Een nieuwe activiteit is het maken van whisky.

“Omdat we beiden liefhebber van whisky zijn en altijd al interesse hadden in het maken van deze mysterieuze drank zijn we in 2016 begonnen met het onderzoeken van de mogelijkheid om whisky te maken. We kozen voor een uniek concept door gebruik te maken van graanrassen die eerder Friese akkers bedekten en dus deel uitmaken van het Friese erfgoed.

Probleem was wel dat er maar weinig uitgangsmateriaal voorhanden was en je voor de productie al gauw een paar ton gerst nodig hebt. Inmiddels zijn we op een punt dat we voldoende zomergerst hebben geoogst. Ook is de eerste wintergerst ingezaaid, we hopen deze in augustus 2021 te oogsten. Dit gebeurt met agrariërs die kennis hebben van het verbouwen van granen en die gecertificeerd zijn. Dat is nodig omdat de whisky geconsumeerd wordt.

In juni 2020 is ons een stookvergunning verleend, vanaf dat moment zijn we bezig met het vervaardigen van spirit met een alcoholpercentage van 69 %.

We hebben de eerste batch van ruim 700 liter afgerond en zijn hard op weg met de tweede. Hierbij gaat het om een bourbonvat van 200 liter, een Frans vat van

Amerikaans eiken van 225 liter en een Sherry PX-vat van 312 liter.

Omdat wettelijk bepaald is dat het minimaal drie jaar duurt voordat je spirit in een vat whisky mag noemen, is er nog een lange weg te gaan. Op onze website is het aantal dagen te zien dat de drank nog moet rijpen: www.oerfrysk.nl.

Is uw interesse gewekt, bezoek dan de website.”

ZAKJES MET ZAAD GOED VERKOCHT

Ook dit jaar zijn de door het Werkverband zakjes met zaad van een dertigtal Friese landbouwgewassen met behulp van De Streekboer en vestigingen van Welkoop verkocht. Op enkele andere plekken waren ze ook verkrijgbaar.

De komende tijd wordt nog eens goed bekeken welke zaden die weinig verkocht werden beter door andere vervangen kunnen worden.

De verkoop heeft het Werkverband ruim tweeduizend euro opgeleverd. Daarbij is geen rekening gehouden met de eraan verbonden kosten.

DE WICHTERIJ: KENNISPLATFORM VOOR DE WICHTER

In september 2016 bevatte OER in artikel onder de naam 'Op weg naar een wichterplantage'. Het was een slecht wichterjaar, maar ook toen bleven deze vruchten voor een groot deel onder de bomen liggen. Jelle Siksmā en Pat Zijlstra trokken zich dit aan, ze hadden al eens een wichterwedstrijd georganiseerd: wie leverde de grootste, mooiste en lekkerste wichters?

Er bestaat geen Nederlandse naam voor deze vruchten, kenmerkend voor de Friese Wouden, ze worden ook in een aangrenzende streek, zoals het Groninger Westerkwartier aangetroffen.

De oorsprong is onduidelijk, maar gezien de naam (het is geen Fries maar een Nedersaksisch woord) zou de Wichter wel eens uit het Duitse Westfalen kunnen stammen. De literatuur aldaar vermeld volgens 'Fruit yn Fryslân' "wichterkes" als inheemse soort. Het verhaal gaat dat ze door hannekemaaiers hier naartoe zijn gebracht, anderen waaronder de overleden fruitkenner Jan de Boer, ontkenden dit. Er zijn diverse wichtersoorten, de Boer onderscheidt het Jistrumer en het Harkemaster type. Het verschil zit hem in het blad. Wichters rijpen einde augustus. Kenmerkend voor het pluktijdstip zijn de bruine of rode puntjes die dan vaak op de vruchten verschijnen. Volrijp zijn ze sappig en zoet met een muskusachtig aroma. Ze hebben dan een losse steen (=pit).

Overrijp neigen ze naar zuur worden.

Traditioneel wordt de boom van generatie op generatie door wortelopslag verspreid. De Wichter wordt in tegenstelling tot andere fruitsoorten dus niet geënt. Ze staan vaak op slootkanten en op verloren hoekjes.

De Wichterij

Einde 2020 bevat 'Het Agrarisch Nieuwsblad' het bericht dat de in de Wouden werkzame 'Regiodeal Noordoost-Fryslân' aan 'De Wichterij' door middel van de Versnelingsagenda een startsubsidie heeft toegekend. Bij Zijlstra en Siksmā bestaande ideeën om eens wat meer met de Wichter te doen, kunnen hierdoor werkelijkheid worden. Het doel van 'De Wichterij' is de Wichter te behouden door voor iedereen een wichterboom beschikbaar te stellen.

Er wordt een Wichtergaard aangelegd met de ambitie om door de Wichter geleverd uitgangsmateriaal om te zetten in streekproducten, zoals siropen, dranken en ijs.

De 'Wichterij' stelt zich ten doel de teelt van de Wichter in te passen in het cultuurlandschap van de Friese Wouden.

Om een bijdrage te leveren aan de agro-biodiversiteit wordt een onderzoek gedaan naar de mogelijkheid de vrucht biologisch te telen. Daarnaast gaan de initiatiefnemers op zoek naar samenwerking wat betreft het

maken van streekproducten waarbij Wichters gebruikt worden.

Hierbij kan goed worden samengewerkt met Pat Zijlstra uit Eastermar die met wichterwijn en wichterijns al begonnen is. Onder de benaming 'de Tút van Eastermar' heeft hij een wichterlikeur op de markt gebracht. Bij het door 'De Wichterij' ondernomen onderzoek naar smaaktesten, houdbaarheid, distributie en onderzoek naar doelgroepen kan zijn ervaring worden ingebracht. Met het oog op informatie en communicatie zal er door 'De Wichterij' onder de benaming dewichterij.nl een digitaal kennisplatform met praktische kennis, informatie, verhalen en inspiratie worden gestart.

Een door het Platform Friese Rassen en Gewassen ondernomen poging om de Wichter, in de door 'Slow Food' beheerde 'Ark van de Smaak' onder te brengen, mislukte. Nu er in Noordoost-Fryslân door het inrichten van 'De Wichterij' een Kenniscentrum voor de Wichter komt, kan er wat dit betreft een nieuwe poging worden ondernomen.

WURKJE MEI IT FRYSKE HYNDER OP DE KLASSIKE TOER

It wylde hynder waard tûzenen jierren letter domestisearre as de oare lânbouhûsbisten. Earst gong it foaral om it fleis en de hynstemolke, letter waarden it lûkbisten. Noch wer letter leveren se by de kavalery in bydrage oan oarloppen.

It hynder waard al gau brûkt as riid- en as lûkhynder. Yn 'e Midsiuwen waard de beage útfûn. Dat ferdûbele wat de hynders lûke koene.

De feehâlderij frege hynders dy't hurd koene, de ikkerbou hie ferlet fan swiere hynders foar de grûnbewurking.

Letter waard dat troch trekkers oernommen.

Hjoeddedei wurdt it Fryske hynder benammen foar it rekreatyf riden brûkt. Dat it ek noch oars kin, bewiist Augustinus Hoekstra mei syn stoeterij.

Stoeterij

Augustinus kocht doe't er fjirtsjin wie syn earste hynder dêr't er menwedstriden mei wûn. Twa jier letter kaam der in hynder by. Mei dit span hie er ek súkses. Nei't er yn de Feriene Steaten hynders treend em sjows riden hie, begûn er yn Sibrandabuorren mei in tal Fryske hynders in stoeterij.

De grutter wurdende fraach út it bûtenlân nei Fryske hynders die der oan mei, dat er dêr in eigen hannels- en treningsstâl:

FriansforExport begûn.

Foarhinne hie men op elts doarp in fuorman dy't mei syn hynder(s) meidie oan bysûndere oangelegenheden. No is dat oars. It hâlden fan in stoeterij, sa't Hoekstra it docht, komt hast net mear foar. Koetsiers binne faak min te finen. It kostet in soad om in stoeterij op gong te bringen en te hâlden. De hynders en it reau moatte der tiptop útsjen en dus ekstra fersoarge en poetst wurde. Dan noch it ferfier nei it

plak dêr't de hynders en it reau ynset wurde. Wer thús moat alles opropme en skjinmakke wurde. Mei de wachttiden der by rekkene, kostet dat in hiele dei.

Dochs is Augustinus net fan plan der mei op te hâlden. Wat as leafhabberij boegen, wurdt mei leafde foar it Fryske hynder fuortset.

Hoekstra en syn heit fersoargje ek rou- en troukoetsen.

Winners op Thialf yn It Hearrenfean wurde mei in belslide oer it parkoers riden.

Oare tapassings

Oare foarmen fan it wurkjen mei Fryske hynders binne de quadrille, it riden yn dressuer en ride mei fjouwerspannen en mearspannen.

Janneke, Augustinus syn frou, docht mei oan ringstekwedstriden.

Sûnt 2010 binne beide ek aktyf yn de túchsport. Sa ha se meidien oan de grutte sjow 'Faderpaard' en oan de jubileumsjow by it 130-jierrich bestean fan de 'Koninklijke Vereniging Fries Paardenstamboek'.

De Hoekstra's ride regionaal en nasjonaal.

Folle lok en seine

Port Betaald

Na wat velen overkwam als een rampjaar, hopen we voor onze lezers op een beter 2021. Veel gezamenlijke activiteiten, zoals de Oogstdag in Buitenpost in begin oktober, konden niet doorgaan. We moeten maar zien hoe het in het nieuwe jaar daarmee gaat. Laten we moed houden.

We gaan door met het samenstellen en verspreiden van OER waarvoor velen hun bijdrage voor 2020 hebben over gemaakt.

Laten we dat zo houden. Voor vier nummers van de komende jaargang (het eerste nummer verschijnt einde maart als meer bekend is over het stimuleringsproject) kunt u 10 of meer euro's overmaken op: NL16 TRIO 0197 646 174 ten name van Werkverband Friese Rassen te Burgum.

Retouradres: Heerenweg 26 9262 SG Sumar

Platform Friese Rassen en Gewassen

www.friesehoenderclub.nl

www.dwvn.nl

www.roodbontfriesvee.nl

www.vriendenvanhetoudefruit.nl

www.herbariumfrisicum.nl

www.dekruidhof.nl

Nederlands Zwartbles
Schapenstamboek

www.nzs.nl

www.melkschappen.nl

Historische vruchtbomen

kwekerij "de Baggelhof"

www.baggelhof.nl

Wurkferbân Fryske Rassen, Werkverband Friese Rassen

www.werkverband-frieserassen.nl

www.fruitynfryslân.nl

www.nvsw.nl

www.zeldzamerassen.nl
zwartbles-fokkersgroep

www.szh.nl

www.friesland.nl

www.landgeit.nl

www.onzestabyhoun.nl